

HANS CHRISTIAN ANDERSEN

Bijdrage tot de kennis van zijn persoonlijkheids-structuur

DOOR

A. H. FORTANIER en J. H. PLOKKER.

Slechts weinig schrijvers hebben hun werk zoo'n vermaardheid zien verwerven als Hans Christian Andersen. Mogen zijn romans en tooneelstukken practisch vergeten zijn, zijn Sprookjes zijn over de geheele wereld bekend, bij oud evenzeer als bij jong. Zijn jeugdige dagdroom: na eerst heel veel doorgemaakt te hebben beroemd te worden, is in vervulling gegaan, meer volkomen nog dan hij waarschijnlijk zelf ooit heeft durven hopen. Andersen als persoonlijkheid is voor de meesten echter een onbekende gebleven. Zijn autobiographie: „Mit Livs Eventyr", waarvan hijzelf zei, dat zij de beste commentaar op zijn werk was, vond lang niet de groote lezerskring als zijn overig oeuvre, evenmin het door Collin uitgegeven dagboek. In ons land is nooit eenige studie van belang over hem verschenen, hoewel hij in ieder Nederlandsch gezin een vertrouwde is. Als wij hier dan ook over Andersen spreken zullen wij ons hoofdzakelijk baseeren op zijn auto-biographie. Verder speelt hij in heel wat van zijn sprookjes en verschillende van zijn romans zelf de hoofdrol, vaak op geheel onverhulde wijze, welke gegevens dus ook benut kunnen worden bij een nadere bestudeering van zijn persoonlijkheids-structuur.

Hans Christian Andersen werd in het jaar 1805 te Odense op het eiland Funen geboren. Zijn vader, een arm schoenmaker, was een droomerige, poëtische natuur, die buitengewoon aan zijn eenig kind gehecht was. 's Zondags knipte hij voor hem poppen voor zijn poppen-theater en schaduwbeelden, of las hij hem voor uit de Duizend-en-een-Nacht en Holberg's tooneelstukken, of ging hij met hem naar het bosch. Hij schijnt een eenzelvig, droefgeestig man geweest te zijn, die zeer leed onder het feit, dat geen van zijn idealen in vervulling was gegaan. Doch hij had een groote phantasie. Toen hij in zijn enthousiaste bewondering voor Napoleon dienst nam in het Fransche leger, hopen als luitenant terug te keeren, was dat een zware slag voor het kind: „het was een der eerste dagen vol verdriet, die ik mij herinner". Kort na zijn terugkeer stierf hij. Andersen is zeer aan zijn vader gebonden geweest. Dat blijkt

niet alleen uit den warmen toon, waarop hij over hem spreekt en uit het feit, dat hij zich jaren later nog vele van zijn uitspraken woordelijk herinnert en denkbeelden, o.a. op religieus gebied, onveranderd van hem overneemt, doch ook uit zijn houding tegenover de verschillende vader-imagines, die hij later ontmoet, en waarvan Collin de voornaamste is, voor wie hij eenzelfde bewondering en genegenheid koestert.

De verhouding tot de *moeder* was anders. Al spreekt hij waardeerdend over haar, de toon verschilt duidelijk van dien, waarop hij over zijn vader spreekt. Zij was een eenvoudige vrouw, vrij dom en uiterst bijgeloovig, uit ander milieu afkomstig dan haar man, die van welvarende boeren afstamde, die door omstandigheden verarmd waren. Zij werd als kind door haar ouders uit bedelen gestuurd. Hij vertelt opvallend weinig over haar in zijn auto-biographie, al beschrijft hij haar uitvoeriger in zijn romans: „Maar een Speelman” en „De Improvisator”. Na den dood van haar man bemoeide zij zich weinig met het kind, daar zij den heelen dag uit werken moest gaan. Zij kon hem op zijn tallooze vragen ook veel minder bevredigend antwoorden dan zijn vader, die een betrekkelijk belesen man was.

Later werkte zij hem tegen in zijn wensch tooneelspeler te worden en wenschte zij hem bij een kleermaker in de leer te doen, wat hij ten slotte wilde aanvaarden bij het vooruitzicht dan veel poppenkleeren te kunnen maken. Zij hertrouwde vrij spoedig met een jong handwerksman, die zich heel weinig met Hans Christian bemoeide. En het is toch wel zeer opvallend, dat zij den veertien-jarigen jongen, die nooit iets geleerd had en volkomen vreemd in de wereld stond, alleen naar Kopenhagen liet gaan om daar zijn fortuin te zoeken. Later wordt zij in de auto-biographie nog slechts een heel enkele maal terloops genoemd. Terwijl Andersen gaarne breed uitweidt over zijn verdriet en zijn tegenslagen, schrijft hij slechts één regel over haar overlijden, wat zeker niet kan worden opgevat als een poging zijn leed te verbergen. Wel schrijft hij: „Toen stond ik geheel alleen op de wereld”, maar dit maakt een onechten indruk. Ook toen zij nog leefde, stond hij alleen en uit niets blijkt een sterk verlangen naar haar. Zij heeft zich na zijn vertrek uit het ouderlijk huis ook weinig meer aan hem gelegen laten liggen.

Van veel meer belang voor hem is geweest zijn *grootmoeder* van vaders zijde. Wij kennen haar uit het Sprookje: „Grootmoeder”, waar hij haar teekent als een deftige oude dame, gekleed in ruischende zijde. En in het „Sprookje van mijn leven” beschrijft hij haar als een stille, beminnelijke vrouw met zachte blauwe oogen en een rank figuur. Hij vergeet niet te vertellen, dat zij de kleindochter was van een adellijke dame uit Kassel, die met een tooneelspeler was weggeloopen. Zij hield

heel veel van haar kleinzoon en zij heeft een diepen indruk bij hem nagelaten. Hij heeft in zijn later leven vele vrouwen ontmoet, die hij dan beschrijft als moederlijke figuren, doch beter had hij kunnen schrijven „grootmoederlijke”, want de karaktereigenschappen en hun heele optreden doen veel meer denken aan wat hij over zijn grootmoeder heeft gezegd dan over zijn moeder. En hetzelfde zien we in zijn verhalen. De oude vrouw stierf een jaar na zijn vertrek uit Odense. Voor haar kindschen man, die hem met „U” aansprak, was hij bang. Hij herinnert zich, hoe hij eens zag, dat een troep straatjongens den grijsaard achterna schreeuwde; de knaap verborg zich toen achter een trap, want „hij wist, dat hij vleesch en bloed van hem was”.

De huiselijke omstandigheden waren zeer armelijk, vooral na den dood van den vader. De sfeer was echter harmonisch. Van onaangenameheden tusschen de ouders onderling blijkt niets, evenmin van spanningen tusschen de ouders en het kind; hij werd zelfs erg verwend. Het is echter wel duidelijk, dat de moeder noch van haar man, noch van haar zoon, veel begreep. „Moet ik al weer naar dat gezeur luisteren?” zegt Maria in „Maar een Speelman”, als Christian's vader haar over zijn dagdroomen spreekt. En het kind wordt weinig tactvol behandeld, als het voor de sarrende jongens naar huis vlucht, of met de kleine Naomi in haar toovertuin geweest is.

Nu was de kleine Hans Christian inderdaad een opvallend kind. Uiterst gevoelig voor indrukken, die hij moeilijk verwerkte en die zeer lang hun invloed bleven uitoefenen, bij een onvoldoend vermogen hen op adequate wijze af te reageeren, was hij een typische vertegenwoordiger van het *sensitief belevingstype*. Andersén beschrijft zichzelf als een eenzellig kind, dat heel niet met kameraadjes omging, bang was voor hun ruwheid en lawaaiigheid en dan ook in 't geheel niet bij hen in tel. Vaak werd hij door hen bespot en nagejouwd. Hij leefde dan ook liever in zijn eigen phantasie-wereld. Hij zat vaak met gesloten oogen, zoodat men dacht, dat hij een slecht gezicht had, wat heel niet het geval was. Het liefst speelde hij met zijn poppentheater, naaide poppenkleertjes — hij deed dat nog, toen hij reeds lang in Kopenhagen was — of droomde in den tuin. Al vroeg had hij groote bewondering voor het tooneel en las hij tooneelstukken. Zijn ouders namen hem mee naar de schouwburg en dan genoot hij volop. Hij sloot vriendschap met den programma-verkooper, die hem geregeld een programma gaf. In een afgelegen hoekje verzon hij dan heele stukken volgens den naam, die het toevallige tooneelstuk had en de er in voorkomende namen en rollen. „Dit was mijn eerste onbewuste dichten”. In „Maar een Speelman” beschrijft hij zeer fijn zijn eigen verdroomde jeugd in die van den jongen Christian. Ang-

stig en vreesachtig, vroom en zeer bijgeloovig, overgevoelig en kwetsbaar, scrupuleus, steeds met zichzelf bezig, doch ook in staat tot echt altruïstisch meeleven, schuw en schuchter, tevens eerzuchtig en met een eigenzinnigen inslag, behoorde hij geheel tot de door *Kretschmer* beschreven sensitieve typen met hun asthenische levenshouding, door een sthenische tegenpool gecontrasteerd. De sthenische pool: trots en doorzettingsvermogen belette hem, ondanks zijn spoedig ontmoedigd zijn, depressief te resigneren, prikkelde hem daarentegen voortdurend zijn insufficiënte-gevoelens te overwinnen en den strijd met de vijandige buitenwereld opnieuw aan te binden. Dit laatste is zelfs zeer opvallend: ondanks zijn melancholisch temperament, doofde Andersen nimmer geheel uit. Zijn schuwheid belette hem niet telkens weer op wildvreemde menschen af te gaan en hun hulp in te roepen. Met een taaie hardnekkigheid streefde hij naar zijn doel: beroemdheid en erkenning en gaf hij den moed niet op als hij telkens geheel opnieuw moest beginnen. Zelf zegt Andersen van deze tegenstelling in zijn persoonlijkheid: „Ik behoor niet tot de dapperen, ik ben angstig, vooral bij kleine gevaren, maar bij grotere en als er buit te behalen is, heb ik een wil en die is met de jaren vaster geworden; ik kan beven, ik kan bang zijn, maar ik doe toch dat, wat mij het beste toeschijnt”.

In Kopenhagen aangekomen, begeeft hij zich terstond met een aanbeveling naar een beroemd zangeres, die zijn optreden zoo wonderlijk vindt, dat zij meent met een krankzinnige te doen te hebben en hem zoo gauw mogelijk wegstuurt. Na kort bij een meubelmaker gewerkt te hebben, waar hij het niet uithoudt door de plagerijen der knechts, begeeft hij zich naar een zanger, die zoo geïmponeerd is door zijn fraaie stem, dat hij hem leeraren bezorgt, die hem gratis les geven en geld voor hem inzamelt. Na korten tijd wisselt de stem echter en zijn zangers-ideaal gaat in rook op. Te trotsch om naar huis terug te keeren, klopt hij bij een dichter aan, van wien hij heeft gehoord, en die hem verder helpt. Hij komt op de balletschool, wat opnieuw een mislukking wordt, evenals een herhaalde poging zang te studeeren. Dan ontmoet hij, naar aanleiding van een tooneelstuk, dat hij had ingezonden, doch dat geweigerd werd, Collin en vanaf dat oogenblik wordt zijn positie min of meer zeker en krijgt hij een geregelde schoolopleiding en wordt hij tenslotte student. Doch vaak lijdt hij bittere armoede, die hij aan niemand bekent en menigeen zou door de tegenslagen ontmoedigd naar huis zijn teruggekeerd, zooals hem telkens werd aangeraden. Maar taai houdt hij vol: hij wil beroemd worden. Herhaalde malen heeft hij dezen strijd, „dit doornig pad der eer”, beschreven, zoowel in zijn romans als in zijn sprookjes. „Je zult geen honger en gebrek meer lijden, je zult een

rijk en gelukkig man worden. Je huis zal zich zoo hoog verheffen als de toren van Koning Waldemar, met marmeren beelden. Je naam zal met roem overladen rondom de heele wereld vliegen" zegt Gustave tegen haar broertje Tuk. Dit is het leidende motief in Andersen's leven geweest. Zijn geringe afkomst, zijn gebrekkige schoolontwikkeling, die hij ondanks zijn studie blijkbaar nooit geheel te boven is gekomen, zijn onzeker en onhandig optreden, zijn gebrek aan slagvaardigheid, doen hem zich telkens diep ongelukkig en gegriefd voelen, maar geen oogenblik laat hij zich van zijn stuk brengen. Telkens herinnert men hem op onaangename wijze aan zijn maatschappelijk afhankelijke positie, verwijt men hem ondankbaarheid, inbeelding en hoogmoed. Hieronder heeft hij zeer geleden. Zijn auto-biographie is grootendeels een opsomming van vernederingen en beleedigingen, die hij heeft moeten verduren. Maar hij heeft volgehouden en zijn ideaal bereikt. Bij weekte asthenische typen als Andersen richt zich het affect, dat op een belevenis volgt, tegen den persoon zelf, scrupulositeit, zelfverwijten, zelfkwelling, volgen als reactie op gebeurtenissen, die bij meer expansieve naturen tot heftige verwijten en aanvallen op de buitenwereld aanleiding geven. Dank zij zijn schrijverstalent heeft hij zijn agressiviteit toch kunnen ontladen in zijn werk. Vele verhalen zijn felle aanvallen op hen, die hem verguisden of die hem zijn afhankelijkheid deden voelen. In „De Improvisator" deed hij dat zoo duidelijk, dat het iedereen opviel, zoodat men hem van ondankbaarheid beschuldigde. Hij protesteerde uitdrukkelijk tegen deze aantijging, die ook ongetwijfeld onjuist was. „Men beschouwde mij als een uitstekenden jongen man van talent, die iets worden kon en allen wilden mij opvoeden. Mijn afhankelijkheid gaf hun, tot wie ik in dusdanige betrekking stond daartoe het recht; mijn zachte aard anderen. Levendig en diep voelde ik het bittere in mijn positie, maar toch verdroeg ik alles". — „Was ik rijk en onafhankelijk geweest, dan zou hun houding tegenover mij anders geweest zijn. Nu waren zij allen knapper, grondiger onderlegd, geestiger dan ik. En ik leerde beleefd glimlachen als ik 't liefst geweend had; mij te buigen voor hen, die ik verachtte, het leege geklets van dwazen opmerkzaam aanhooren. Veinzerij, bitterheid, levensmoetheid, waren de vruchten van een opvoeding, welke de omstandigheden en de menschen mij oplegden. Altijd werd op mijn tekortkomingen gewezen. — Men vestigde mijn gedachten op mijn eigen ik, en verweet mij daarna, dat ik teveel met mijzelf bezig was".

Tegenover critiek is Andersen steeds overgevoelig geweest. Eindelijk zijn de jammerklachten over de wijze, waarop men zijn werk beoordeelde. Wel schreef hij: „Het lezend publiek is een kracht, sterker dan alle critieken", maar zelfs in zijn ouderdom heeft hij niet geleerd

critiek te verdragen. Nu werd hij ook inderdaad vaak op kleinzielige wijze aangevallen. Het goede in zijn boeken werd vaak opzettelijk dood gezwezen en men viel over grammaticale fouten, ook nog, toen hij zijn werk voor het naar den uitgever ging door ter zake bevoegden liet corrigeeren, zonder dat men op de idee, die het bevatte lette. Toen hij reeds lang beroemd was, verweet Andersen Heiberg eens, dat deze de boeken, die hij indertijd zoo fel had afgekeurd, niet eens gelezen had. Heiberg gaf dat lachend toe en zei: „Och, de menschen weten dat niet en het was mij toen alleen te doen U een knauw te geven”. Uit het Sprookje „De dwaallichtjes zijn in de stad” blijkt hoe ontmoedigd Andersen soms door deze critieken was. In een gesprek met Hertz gaf deze als een der oorzaken van de critiek aan: „Uw ongeluk is, dat U alles hebt laten drukken”. Veel in Andersen's werk moest ook wel critiek uitlokken. In „Schaduwbeelden”, „De Bazaar van een Dichter” en vooral in zijn autobiographie, schermt hij steeds met groote namen van aanzienlijke of beroemde personen, die hij heeft ontmoet en met wie hij intiem heeft verkeerd. Eenvoudige menschen worden niet genoemd. Vooral het laatst genoemde boek wordt daardoor telkens ongenietbaar. Zijn relaas breekt hij dan opeens af om te protesteeren tegen de beschuldiging van ijdelheid. Deze houding is ook inderdaad niet zonder meer als ijdel te qualificeeren. Juist Andersen heeft op geestige wijze telkens weer de ijdelheid belachelijk gemaakt. Men denke aan zijn verhalen: „De Mestkever”, „De Varkens”, „De drie Springers”, „De Hardloopers”, om er slechts enkele te noemen. Eer is het kinderlijke naïveteit. Hij leed immers sterk onder zijn minderwaardigheidsgevoelens, lang moest hij genadebrood eten en tenslotte was hij bij deze voorname menschen „niet langer het arme volkskind, doch een vriendelijk verwelkomde gast”. Telkens vergelijkt hij het heden met zijn jeugd: nu zit hij aan de tafel van den koning, precies 25 jaar geleden is het, dat hij arm en hulpeloos in Koppenhagen aankwam. Dit laatste feit herdenkt hij graag. Hij voelt zich dan overweldigd en is werkelijk dankbaar.

Daarnaast is hij uiterst gepiqueerd als men hem voorbij ziet. Als hij voor het eerst Grimm ontmoet en deze hem niet kent, is hij gebroken. Gelukgewenscht met zijn goede ontvangst in Berlijn, waar hij de gast was van den Koning, van graven en vorsten, weet hij slechts te antwoorden: „Maar Grimm kende mij niet”. Als de Zweedsche studenten van Lund hem na de opvoering van zijn tooneelstuk „De Mulat” een serenade brengen, speurt hij angstig rond, of niet bij een van de menigte een lachje om den mond sluipt. „Het zou mij op dit oogenblik diep verwond hebben”. Zonder warmte en liefde om hem heen kon hij niet bestaan. Zelfs in de periode van zijn leven, waarin hij met alle ge-

voel trachtte te spotten, waarin hij zijn eigen vroegere gedichten ridiculiseerde, kon hij den geheelén dag ongelukkig zijn, als hij een zuur gezicht ontmoette, waar hij een vriendelijk had verwacht. Onder zijn moeilijke jeugd en vooral onder de jaren na zijn vertrek uit het ouderlijk huis moet hij wel zeer ernstig geleden hebben. Hoe diep hij kinderleed en verlangen kon aanvoelen, blijkt b.v. uit zijn verhaal van „het Meisje met de zwavelstokjes” en van „Harteleed”. Zoo zegt hij: „De grootste smart in een kinderziel is zoo groot als de grootste, die de volwassene kent. Het kind weet in zijn verdriet van geen hoop; zijn begrip reikt hem niet de helpende hand, hij heeft voor het oogenblik niets dan zijn kommer om zich aan vast te klampen”.

De liefde is een geliefkoosd onderwerp van Andersen en hij heeft zijn mooiste sprookjes er aan gewijd. Allen kennen we het verhaal van de trouwe liefde van de kleine Gerda uit „De Sneeuwkonigin”, die door de wereld zwerft en tenslotte blootsvoets door de sneeuw in Finland loopt om haar vriendje Kay te vinden. Sterk is ze in die liefde, zoodat de Finsche vrouw haar de kracht van twaalf mannen heusch niet hoeft te schenken om de kracht van de Sneeuwkonigin te weerstaan. En dat van de kleine Zeemeermin, die alles opoffert om haar geliefden prins te bezitten, waarin Andersen een grootsch en tragisch effect bereikt. Dat van „Den standvastigen looden soldaat”, die nooit wankelt in de liefde voor zijn danseres. Maar ook andere facetten laat hij ervan zien: in „Het Herderinnetje en de schoorsteenveger” vertelt hij van de liefde, die bezwijkt bij de eerste moeilijkheden die zich voordoen; in „de Verliefden” van het vergankelijke van alles: „de tol sprak nooit weer van zijn oude liefde; die gaat over als de liefde vijf jaar in een goot heeft liggen weken. 't Is zelfs heel natuurlijk, dat iemand haar niet weerkent, als hij haar in een vuilnisvat ontmoet”. En zoo zouden meer verhalen te noemen zijn.

Bij Andersen krijgt dit probleem toch een eigenaardige kleur. Het is opvallend, dat voor hem de vrouw als *vrouw* niet bestaat. Niet alleen in zijn verhalen, nog duidelijker in zijn eigen leven komt het uit, dat hij de vrouw slechts kende als moeder, of liever grootmoeder, als zuster of als kind. Hij idealiseert de vrouw zeer sterk. De vele vrouwen, die hij in zijn auto-biographie noemt, moederlijke vriendinnen, zijn engelachtige wezens, zonder eenige zwakheid of tekortkoming en zeker vrij van alle directe sexualiteit. In zijn beschrijving van Jenny Lind, die geheel die is van een verliefden puber, komt dit wel zeer duidelijk uit. Argeloos vertelt hij, hoe hij op een Oudejaarsavond in Berlijn samen met haar en haar chaperonne onder den speciaal voor hem aangestoken kerstboom zit en hoe hij zich daarbij geheel kind voelt. Dat is hij ook steeds gebleven.

Treffend is het, dat hij eigenlijk nooit veranderd is. Van geestelijken groei kan men bij hem eigenlijk niet spreken. Het kind, dat hulpeloos en aarzelend Kopenhagen binnenkwam spreekt met onveranderde stem uit „Het Sprookje van mijn leven”. In zijn werk ziet men ook geen groei. Wat inhoud betreft heeft hij zijn vroege verzen en sprookjes geëvenaard, doch nooit overtroffen. Zijn laatste roman „Zijn of niet zijn” (1857) is zelfs veel minder dan zijn vroege werk. Hij is een typisch infantilist en dat blijkt ook uit zijn psycho-sexuele ontwikkeling.

Op zijn 25e jaar ontmoette hij op een reis door Jutland een meisje, de eerste vrouw op wie hij werkelijk verliefd werd. Hij sprak zich echter niet uit en het werd een teleurstelling, waar hij jaren lang onder heeft geleden, zooals ook uit zijn werk uit dien tijd blijkt: zijn gedichtenbundel „Phantasieën en Schetsen” en zijn vaudeville: „Scheiding en Weerzien”. Later vermeldt hij geen enkele meer-intieme verhouding of dieper gaand gevoel voor een vrouw, hetzij dan een broederlijke genegenheid. Tot zijn dood toe is hij ongehuwd gebleven, terwijl hij toch zeer op huiselijkheid, warmte en kinderen gesteld was. Hoe dit te verklaren? In zijn auto-biographie geeft hij eenige belangrijke bijzonderheden betreffende zijn psycho-sexuele ontwikkeling. Als eerste vertelt hij, hoe hij in het krankzinnigengesticht, waar hij zijn grootmoeder, die daar den tuin verzorgde, vaak kwam bezoeken, eens door de kier van een deur spiedend, een naakte vrouw op een stroozak zag zitten met verwarde haren, die met lieflijke stem een lied zong. Plotseling scheen ze hem te bemerken en sprong zij op, duwde het luikje, waardoor haar het voedsel gewoonlijk werd toegereikt open en strekte haar lange arm naar hem uit, waarbij zij zijn kleeven aanraakte. Hij zegt erbij, dat hij deze angstwekkende herinnering nimmer heeft kunnen vergeten. Deze gebeurtenis moet dus zeker als een psychisch trauma worden opgevat. Psycho-analytisch gezien moet het mede-verantwoordelijk gesteld worden voor zijn afkeer van de vrouw als sexueel wezen op lateren leeftijd. Ongetwijfeld heeft het sterk medegewerkt aan de ontwikkeling van het castratie-complex. Hiervoor is wellicht ook van beteekenis een avontuur op de textiel-fabriek, waar hij korten tijd als jongen werkzaam was. Hij had toen een fraaie sopraan-stem, waar hij erg trotsch op was. Hij zong gaarne op de fabriek, waar men hem bewonderde, tot eens een van de gezellen riep: „Het is geen jongen, maar een meisje!” Men begon hem toen te ontkleeden, niettegenstaande zijn jammeren en huilen. Na deze gebeurtenis is hij nooit meer naar de werkplaats teruggekeerd. Waarschijnlijk is ook het volgende nog van belang, wat Andersen's houding tegenover de vrouw aangaat. Toen zijn vader gestorven was, zei zijn moeder: „Hij is dood, de IJsjonkvrouw heeft hem gehaald”. Het kind

begreep meteen, wat zij bedoelde. Den vorigen winter had de vader op de bevooren ruiten, waarop de vorst bloemen geteekend had en waarop ook een soort vrouwenfiguur met uitgebreide armen was ontstaan, gewezen en in scherts gezegd: „Zij zal me wel komen halen”. Dat was dus inderdaad het geval. Deze vrouwenfiguur, die door haar kus den man, dien zij uitverkoren heeft, doodt, heeft Andersen nooit vergeten. Later heeft hij aan haar zijn Sprookje: „De Ijsjonkvrouw” gewijd, het verhaal van den jongen, wiens moeder sterft, door in een gletscherspleet te vallen, waarbij het kind nog net van den dood wordt gered, maar die op zijn trouwdag toch het slachtoffer van de Ijsjonkvrouw wordt, die hem aan geen ander gunt. Dit beeld heeft blijkbaar steeds in zijn onbewuste geleefd en moet ongetwijfeld een grooten invloed gehad hebben op zijn psycho-sexueele ontwikkeling. Deze feiten vermeldt Andersen zelf, waarschijnlijk zijn er meer dergelijke gebeurtenissen geweest, die hij niet heeft meegedeeld.

Het geboorteprobleem schijnt hem reeds vroeg bezig gehouden te hebben. Als kleine jongen hield hij lange verhandelingen over het inwendige van het menschelijk lichaam, wat hij met phantastische teekeningen in het zand verduidelijkte voor eenige oude vrouwen, die dicht bij het gesticht woonden, en die hem beloonden voor zijn onderricht door hem sprookjes te vertellen. De groote rol, die de ooievaar later in zijn sprookjes speelt, hangt waarschijnlijk ook hiermee samen. Toch was hij sexueel lang onwetend, wat bijvoorbeeld blijkt uit zijn argeloosheid en niet begripen van de situatie, als hij in Kopenhagen langen tijd in een der beruchtste straten van de stad woont; hij speelde toen nog met poppen en bedelde in de winkels om lapjes en strikjes om hen te kunnen kleden. Een femininen inslag blijft zijn persoonlijkheid ook later behouden. Deze wordt verklaarbaar door de houding van zijn moeder in zijn jeugd. Het kind identificeert zich veelal met dat deel der ouders, waarvan de meeste teleurstellingen of verboden uitgaan. Dat was ongetwijfeld bij Andersen de moeder. Zijn sterke vaderbinding, veel sterker dan die aan zijn moeder, wordt zoo ook begrijpelijker. Evenzoo verschillende paedophiele trekken, die overigens steeds latent gebleven zijn. Hieraan werkte tevens zijn narcisme mee. In de kinderen, waarvan hij zoo veel hield, die hij zoo wonderlijk goed invoelde en voor wie hij oorspronkelijk zijn Sprookjes schreef, herkende en beminde hij zichzelf en tegenover hen gedroeg hij zich zoo, zooals hij vroeger gewenscht had, dat zijn moeder zich tegenover hem zou gedragen. Het zou echter te voeren deze ongetwijfeld belangrijke facet van Andersen's persoonlijkheid hier nader uit te werken.

Behalve dit infantilisme en daarmee nauw samenhangend moeten

wij ter verklaring van Andersen's houding tegenover de vrouw ook nog een aangeboren driftzwakte aannemen. Niet alleen lichamelijk, ook geestelijk vertoonde hij een geringe vitaliteit. Zijn opvallend weinig ontwikkelde agressiviteit hangt hiermee samen. De asthenische factor, zich bij expansieve naturen uitend in veelal directe vijandigheid, waarover wij in den aanvang spraken en die wij herkennen in Andersen's doorzetten tegen alle moeilijkheden in, zijn telkens opnieuw beginnen en zich vastklampen aan nieuwe vrienden, zijn verbeterd houding, waar het de bereiking van zijn ideaal: roem, betreft, wordt hierdoor echter moeilijker verklaarbaar. Uit zijn constitutie kon deze immers moeilijk voortkomen. Waarschijnlijker houdt zij verband met de Wils-functie. Voor de Wils-functie zijn van veel belang de z.g. Ik-Idealen, phantasieën, die het Ik tracht te realiseeren. Hiervan gaat een sterken, suggestieven invloed uit; zij werkt a.h.w. als een magneet op het geheele wilsgebeuren, evenals alle doelvoorstellungen dat doen. *Carp* heeft er herhaaldelijk op gewezen, dat bij het tot stand komen der doelvoorstellungen het Ideaal-Ik een belangrijke rol speelt, hoe dit het willend vermogen van den mensch stimuleert. Elk willen sluit in zich een overwinnen van weerstanden, zoowel in de buitenwereld als in de structuur van de persoonlijkheid zelf. In de wijze van overwinnen dezer weerstanden bestaan karakterologische en typologische verschillen. Ook hier komt dus de invloed van het Ideale-Ik tot uiting. De doelvorstellung was bij Andersen ongetwijfeld zeer sterk. De gedachte aan roem overheerschte alle andere. De wijze, waarop hij dit Ik-Ideaal trachtte te bereiken toont inderdaad zijn karakter. „De eeuwige huilende jongen uit Odense”, zooals in „Maar een Speelman” Naomi den kleinen Christian — zijn eigen figuur! — noemt, klampt zich steeds aan anderen, sterkeren vast; het nu eens hier, dan weer daar probeerend, langs den weg van het tooneel, het ballet, de zang, het vers, doch steeds op hetzelfde doel gericht. Allerlei vernederingen verdroeg hij ervoor, jaren lang at hij genadebrood, leed hij kommer en gebrek, was hij afhankelijk van de goedheid van anderen, gaf hij mee met de slagen, die hij ontving, zich herstellend als de druk verminderde. De sthenische trek staat wel duidelijk tegenover een asthenische pool. — Wat de gewetensfunctie betreft, we wezen reeds op Andersen's scrupulositeit, die wijst op een star en weinig bewegelijk Ideaal-Ik. Zijn infantiele persoonlijkheid werkt deze starheid in de hand. Immers, het Ideaal-Ik komt voor een groot gedeelte tot stand onder den druk van sociale angst; de vrees voor het verlies van de bescherming en de verzorging door de ouders en met name door de moeder. Hij heeft zich nooit van deze bindingen los kunnen maken en ook het Ideale-Ik is op een primitieve trap van ontwikkeling blijven staan.

De starheid, die daarvan een gevolg is, heeft ook medegewerkt de oorspronkelijke doelstelling vast te blijven houden op waarlijk fanatieke wijze.

„Het doet er niet toe of men in een eendenkooi is uitgebroed, als men maar in een zwanenei gezeten heeft”. Zoo schreef hij in een zijner meest bekende Sprookje, dat van „Het leelijke jonge Eendje”, waarin hij ook weer zijn eigen moeilijkheden en strijd weergaf. „Het dacht er over na, hoe het vervolgd en gehoond was geworden en dat nu allen zeiden, dat het van alle mooie vogels de mooiste was. De seringen bogen met de takken tot op het water voor hem neer en de zon scheen zoo warm en zoo heerlijk. Daar begon de jonge zwaan met zijn wieken te klappen, hief den slanken hals omhoog en uit de volte van zijn hart juichte het dankbare dier: „Van zooveel geluk heb ik niet gedroomd, toen ik het leelijke eendje was”. Ook in zijn auto-biographie zegt hij als inleiding en als slot, dat zijn leven gelukkig is geweest. Maar al is hij ook wereld-beroemd geworden, gelukkig is hij nooit in werkelijkheid geworden. Zijn sterk narcisme eischte voortdurend erkenning door de buitenwereld. Met koningen en vorsten was hij bevriend, vele onderscheidingen heeft hij ontvangen, doch hij genoot evenzeer van het feit, dat eens op een Deensch schip, waar hij aan boord ging, de jongen, die zijn bagage droeg, hem vroeg Andersen aan te wijzen, daar hij den beroemden man gaarne eens wilde zien. Kleinigheden maakten hem diep ongelukkig, vooral als hij meende over het hoofd gezien te worden. Doch ook minder belangrijke dingen brachten hem geheel uit zijn evenwicht, wat vooral blijkt uit zijn latere jaren: hij heeft nooit geleerd te aanvaarden. Zoo werd hij woedend toen zijn huishuur wat werd verhoogd, hoewel hij financieel toen in 't geheel geen zorgen meer had. Hij bad toen vurig tot God hem een grooten prijs in de loterij te laten winnen en voelde zich zeer verongelikt, toen hij dien niet kreeg. Sterk hypochondrisch ingesteld beschrijft hij zijn vreemde gevoelens en angsten, als hij een pruimenpit heeft ingeslikt en is pas weer gerustgesteld, als hij er zich van kan overtuigen, dat deze zijn lichaam weer langs den natuurlijken weg verlaten heeft. Kleine wondjes worden verzorgd alsof er steeds gevaar voor sepsis dreigt. Daarbij had hij een groote angst voor den dood. Toch had hij een groot medegevoel met anderen, doch ook dit kan een narcistischen wortel hebben. Teekenend is het woord, dat hij in „Maar een Speelman” Naomi in den mond legt: „Haar intuïtie zeide haar, dat tranen slechts medegevoel wekken bij hen, die meenen aan hetzelfde leed te lijden als wij”. In een werkelijk andere gevoelswereld zich verplaatsen kan hij niet, daarvoor is hij te zeer aan zichzelf gebonden. In zijn „Schaduwbeelden” ziet hij bijvoorbeeld in de dansende Derwischen

alleen waanzin en weerzinwekkende belachelijkheid; zijn tekort aan begrijpen is hem in 't geheel niet bewust. Zijn vele reizen hebben hem voortdurende nieuwe indrukken gegeven, die hij zeer noodig had, doch de vreemde landen, die hij heeft gezien, geven slechts aanleiding in zijn verhalen tot een stoffage, die net zoo goed anders had kunnen zijn wat het eigenlijke verhaal betreft. Zijn reisbeschrijvingen blijven ook zeer vlak. Zij zijn niet veel meer dan opsommingen van waarnemingen, die nog lang niet volledig zijn; veel van wat er te zien is, ontgaat hem. Wel geeft hij soms bespiegelingen naar aanleiding van het waargenomene, maar deze blijven oppervlakkig. Korte verhalen, ertusschen gelascht, geven dan opeens een levendige en interessante onderbreking. Ook van de vele menschen, die hij heeft ontmoet, merkt men slechts weinig sporen in zijn persoonlijkheid, hij is aan hen voorbijgegaan zonder een werkelijk diep contact met hen gehad te hebben. En hij heeft toch heel wat markante persoonlijkheden in zijn leven ontmoet!

Een opvallende trek in hem is ook, dat hij in zijn werk blijkt te beschikken over een groote humor; in zijn persoonlijk leven schijnt hij daarentegen van alle gevoel daarvoor ontbloot geweest te zijn, wat uit het boven beschrevene duidelijk genoeg geworden is.

Tot slot nog een enkele korte opmerking over die factoren van Andersen's persoonlijkheidsstructuur, die nog niet ter sprake kwamen. Als wij met *Carp* de *Intelligentie* opvatten als het totaal der denk-, gevoels- en wilsbegaafdheid, moeten wij Andersen ongetwijfeld intelligent noemen. Zijn denkbegaafdheid is ongetwijfeld goed geweest. Al heeft hij den achterstand wat school-ontwikkeling betreft nooit geheel ingehaald — ook nadat hij student geweest was, schijnt hij nog geen grammaticaal-correct Deensch geschreven te hebben — hij is toch pas laat gaan leeren en heeft in korten tijd zijn studie voltooid. In zijn auto-biographie vertelt hij uitvoerig over zijn schoolvorderingen gedurende den tijd bij den strengen rector in Slagelse en Helsingör. Uit zijn werk blijkt duidelijk zijn groote gevoelsbegaafdheid. Zonder deze zou hij Andersen niet zijn. Toch is zijn gevoelsbegaafdheid betreffende bepaalde gebieden begrensd. Zoo vertelt hij zelf, dat hij eerst laat de schoonheid der beeldhouwkunst leerde zien. Uit zijn werk blijkt ook weinig gevoel voor andere kunsten dan de literatuur, al noemt hij hier en daar wat over muziek, en een enkele maal iets over schilderkunst. Dan is zijn belangstelling daarvoor echter meer het gevolg van zijn contact met beroemde menschen op dat gebied, dan wel voor de kunst als zoodanig. Misschien is deze opmerking voor de muziek echter niet juist. Zijn gevoeligheid voor het landschap blijkt duidelijk uit zijn verhalen, die in Denemarken spelen; voor de landen daarbuiten, dus voor de omgeving, die zijn eigen-

lijke persoonlijkheid vreemd was, blijkt dat veel minder duidelijk. Over de wilsbegaafdheid werd boven reeds gesproken.

Over de *psycho-motoriek* weten wij alleen iets uit de jeugd. Hij beschrijft zich daar als linksch en onhandig. Voor het ballet deugde hij niet. Lichamelijk was hij nooit sterk. Lang zag hij er jonger uit, dan hij werkelijk was; hij beschrijft zich in zijn Kopenhaagsche jeugdijaren met een teer meisjesgezicht. Het meisjesachtige werd boven reeds genoemd in verband met de scène in de fabriek, waar men hem wilde uitkleeden om hem aan den lijve te onderzoeken.

Het *temperament* werd boven reeds herhaaldelijk ter sprake gebracht. Het is verschoven naar de depressieve pool. Volgens Heymans en Wiersma zou hij ongetwijfeld tot de *Sentimenteelen* gerekend dienen te worden. De emotionaliteit, de zeer sterk ontwikkelde secundaire functie bij een matige activiteit, blijken uit het boven genoemde voldoende.

Het *karakter* werd reeds beschreven.

Over het *driftleven*, waarvan de vitale zijde reeds besproken werd, kan nog het volgende gezegd worden. Het egoïstisch driftleven, gezien het uitgesproken narcisme, schijnbaar sterk ontwikkeld, is vrij zwak. Dat komt ook overeen met de algemeene drift-zwakke, die reeds ter sprake kwam. De individualisatie is niet ver voortgeschreden, zijn persoonlijkheid heeft zich nooit geheel uit haar infantiele structuur kunnen losmaken om zich verder te ontplooiën. Hij is steeds dezelfde gebleven: een kind in het leven, eigenlijk alleen werkelijk levend in zijn kinderlijke sprookjeswereld, waarin hij vluchtte om de ondragelijke werkelijkheid het hoofd te kunnen bieden. Nooit heeft hij zijn ge-bondenheid kunnen doen overgaan in ver-bondenheid: de ouderbinding (en speciaal die aan vader en grootmoeder) is tot het einde blijven bestaan. De vrouw, die hem toen verzorgde en veiligheid gaf, was Mevrouw Melchior, die ook zijn laatste levensdagen heeft beschreven. Zijn af-hankelijkheidshouding heeft zich niet kunnen ontwikkelen tot een werkelijke aan-hankelijkheid. Hij bleef een kind in een groote-menschen-wereld. Dat een zwakke sociale drift hier nauw mee samenhangt is duidelijk. Ook het supra-sociale driftleven kan niet sterk geweest zijn, althans ook dat heeft zich niet kunnen losmaken uit zijn infantiele sfeer. Wel is hij vroom, wat uit vele verhalen blijkt, maar het is een kinder-vroomheid. „Er is een liefdevolle God, die alles ten goede leidt” zegt hij, maar dieper opmerkingen komen in zijn auto-biographie wat dit betreft niet voor. De opmerkingen en opvattingen op religieus gebied, die zijn vader had, vinden we bij Hans Christian onveranderd terug. Vele angsten knoopten zich verder bij hem aan religieuze vragen. Meerdere verhalen schreef hij over de onsterfelijke ziel, toch kon hij daarover twijfelen, evenals over de vraag of

Christus God of wel Mensch was. Hij kon door deze problemen geheel uit zijn evenwicht geraken, waarbij hij zich dan zelfverwijten over goddeloosheid maakte. De gedachte Gods liefde niet waardig geweest te zijn, die hij zoo kennelijk in zijn leven had ervaren, stemde hem vaak angstig en bedroefd.

Samenvattend kunnen wij dus over Andersen's persoonlijkheidsstructuur zeggen, dat deze typisch infantiel georganiseerd is gebleven en dat er een opvallend geringe ontplooiing is te bespeuren geweest, wat ook uit zijn werk blijkt. Dit infantilisme hangt samen met een zwak driftleven, een geringe vitaliteit en wordt gekenmerkt door een blijvende binding aan infantiele objecten, een voortdurend zoeken naar veiligheid en geborgenheid. Sterk introvers leeft hij geheel in zijn phantasiewereld, waarin hij vlucht om de werkelijkheid te ontkomen. Het kinderlijk karakter dezer phantasiewereld blijkt uit zijn sprookjes doch ook uit zijn gedichten en romans.

Hiermede zij niets gezegd over Andersen's waarde als kunstenaar. Die wordt uit het besprokene niet verklaard. Een uitspraak daarover valt ook buiten het bestek van dit opstel. Wij wilden slechts iets zeggen over Andersen als mensch. Langs den weg der persoonlijkheidsstructuur-analyse is het probleem van het kunstenaarschap ook niet te benaderen. Er zijn talloze infantilisten met dezelfde fixatie's en onverwerkte complexen en met een dergelijke levenshouding, doch er is slechts één Andersen geweest. Kunst is het uitbeelden van een dagdroom op een wijze, dat deze ook voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar wordt. Alle menschen hebben dagdromen, waarin zij in de verbeelding hun geheime wenschen en verlangens bevredigd zien; doch deze hebben voor buitenstaanders geen waarde, zouden op hen zelfs eventueel afstootend kunnen werken. „In de techniek van het overwinnen van dien afkeer, ligt de eigenlijke *Ars poetica*, die het meest eigene geheim is van den dichter". Wat de oplossing van dit geheim aangaat schiet de psychologie vooralsnog tekort; zij kan slechts beschrijven, niet in wezen vatten. Misschien zal zij zelfs nimmer dit probleem kunnen doorgronden.